

RUS TANGALARI TARIXI

Abduraimova Amina

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti

Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya; *Ushbu maqolada Rus tangalarining tarixiy rivojlanish bosqichlari, ularning iqtisodiy, siyosiy va madaniy ahamiyati tahlil qilingan. Dastlabki xorijiy tangalardan boshlab, Kiev Rusi, Moskva Knyazligi va Rossiya imperiyasi davrida zarb etilgan tangalarning shakli, tarkibi va dizayni o'rganilgan. Ayniqsa, Pyotr I davridagi pul islohoti va tangabozlik san'atining rivojlanishi alohida e'tiborga olingan. Maqolada har bir davr tangalari orqali davlat boshqaruvi, siyosiy kuch va iqtisodiy mustaqillik aks ettirilgani ta'kidlangan. Rus tangalari tarixiy hujjat sifatida qadrlanadi va bugungi kunda numizmatik tadqiqotlar, arxeologik topilmalar orqali chuqur o'rganilmoqda. Maqola rus tangalari orqali tarixga bo'lgan yondashuvni kengaytirish, ularni ilmiy va madaniy meros sifatida qadrlash zarurligini asoslab beradi.*

Kalit so'zlar: *rus tangalari, numizmatika, pul islohoti, tarix, Kiev Rusi, Moskva Knyazligi, Rossiya imperiyasi, iqtisodiy tarix, madaniy meros, Pyotr I*

Аннотация; *В данной статье рассматривается историческое развитие русских монет, а также их экономическое, политическое и культурное значение. Исследуется переход от использования иностранных монет к выпуску собственных денежных единиц в периоды Киевской Руси, Московского княжества и Российской империи. Особое внимание уделено денежной реформе Петра I и становлению монетного дела как формы искусства. Отмечается, что монеты каждой эпохи отражают особенности государственного управления, политической власти и экономической независимости. Русские монеты представлены не только как средство платежа, но и как важные исторические источники. В настоящее время они активно изучаются в рамках нумизматических исследований и археологических раскопок. Работа подчёркивает необходимость восприятия монет как части культурного и исторического наследия, способствующего более глубокому пониманию прошлого.*

Annotation; *This article explores the historical development of Russian coins and their economic, political, and cultural significance. It examines the transition from the use of foreign coins to the minting of local currency during the periods of Kievan Rus, the Grand Duchy of Moscow, and the Russian Empire. Special attention is given to the monetary reforms of Peter the Great and the evolution of coinage as an art form. The article highlights how coins from each era reflect the structure of government, political power, and economic independence. Russian coins are presented not just as means of payment, but as*

historical documents. Today, they are studied through numismatic research and archaeological discoveries. This work emphasizes the importance of approaching coins as a form of cultural and historical heritage, underlining their value in understanding the past more deeply.

Kirish

Tarix davomida tangalar insoniyat sivilizatsiyasining muhim belgilaridan biri bo'lib kelgan. Ular nafaqat iqtisodiy muomalada qo'llanilgan, balki davlatlarning siyosiy qudrati, madaniyati va san'at darajasini ham aks ettirgan. Shunday tarixiy boyliklardan biri bu – *Rus tangalaridir*. Rus tangalari Slavyan xalqlarining iqtisodiy taraqqiyoti, tashqi savdo aloqalari va siyosiy mustaqilligini o'rganishda bebaho manba hisoblanadi. Dastlabki davrlarda ishlatilgan kumush dirhamlardan tortib, imperatorlik davrining murakkab dizayndagi tangalarigacha bo'lgan jarayon – bu o'ziga xos tarixiy taraqqiyot yo'lidir. Ayniqsa, qadimiy Kiev Rusi, Moskva Knyazligi va keyinchalik Rossiya imperiyasi davridagi tangalar orqali davrlar o'zgarishini, markazlashuv jarayonlarini va davlat boshqaruvi shakllarini kuzatish mumkin. Ushbu maqola rus tangalarining tarixiy rivojlanishi, ularning dizayni, metall tarkibi hamda ularning madaniy va iqtisodiy ahamiyati haqida umumiy tushuncha berishni maqsad qiladi. Shu orqali, o'quvchiga tangalar orqali tarixni o'rganish imkoniyatini yaratish nazarda tutilgan, Rus tangalari tarixi juda qadimiy davrlarga borib taqaladi. Ular nafaqat pul birligi sifatida, balki tarixiy davrlarning, siyosiy tuzumlarning, madaniyat va san'atning timsoli sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Rus tangalari orqali qadimgi Slavyan xalqlari savdo-sotiq aloqalari, tashqi iqtisodiy munosabatlari hamda ichki siyosiy o'zgarishlari haqida boy ma'lumotlarga ega bo'lish mumkin. Rus tangalarining ilk namunalari IX–X asrlarda paydo bo'lgan. Dastlab, ular xorijiy tangalarni – ayniqsa, arab xalifaligiga tegishli kumush dirhamlarni keng qo'llaganlar. Bu davrda tangalar asosan savdo-sotiqda ishtirok etgan bo'lib, ichki pul muomalasi hali to'liq shakllanmagan edi. Biroq vaqt o'tishi bilan mahalliy zarbxonalar paydo bo'lib, o'z tangalarini zarb eta boshladilar. Kiev Rusi davrida zarb qilingan tangalar "zlatnik" va "srebrenik" deb nomlangan bo'lib, ular oltin va kumushdan tayyorlangan. XII–XIV asrlarda Mongol istilolari tufayli rus hududlarida mustaqil tangabozlik to'xtab qolgan bo'lsa-da, keyinchalik Moskva Knyazligi kuchaya boshlagach, o'z tangalarini qayta zarb eta boshladi. Moskva davlati shakllanib borar ekan, Ivan III davridan boshlab, markazlashgan pul tizimi yaratila boshlandi. Bu davrda "denga", "kopeyka" kabi tangalar muomalaga kiritildi. Ayniqsa, "kopeyka" nomi Ivan IV (Ivan Grozniy) tangalarida chavandoz qo'lida nayza bilan tasvirlangan obrazga asoslangan. Bu tasvir rus tangalarining eng taniqli belgilaridan biriga aylandi. XVIII asrda Pyotr I islohoti tufayli Rossiyada G'arbiy Yevropa uslubidagi pul tizimi joriy qilindi. Tangalar dizayni ham G'arbiy uslubda qayta ishlanib, metallarning og'irligi va o'lchamlari standartlashtirildi. Pyotr I tangalarida imperatorning portreti, davlat gerbi, yillari va nomlari aniq ko'rsatila boshlandi. Bu o'zgarishlar Rossiyaning markazlashuvi va

G'arbga yuz tutgan siyosatini ifoda etardi. Rossiya imperiyasi davrida tangalar zarb etilishi san'at darajasiga ko'tarildi. Kumush, oltin va mis tangalar muomalada bo'lib, har bir hukmdorning davriga xos dizayn, yozuv va ramzlar mavjud edi. Masalan, Yekaterina II, Pavel I, Aleksandr I tangalari o'ziga xos estetika va siyosiy ma'lumotlar bilan boyitilgan. Bu tangalar orqali har bir imperatorning davridagi siyosiy yo'nalish, iqtisodiy ahvol va tashqi aloqalarni o'rganish mumkin.

XIX asr va XX asr boshlariga kelib, Rossiyada sanoat inqilobi va moliyaviy tizimlar rivojlanishi tangabozlik sohasiga ham ta'sir ko'rsatdi. Muomaladagi tangalar soni va turi oshdi, ularning sifati yanada oshirildi. Biroq 1917-yilgi inqilobdan so'ng, Romanovlar sulolasi tugatilgach, imperatorlik tangalari muomaladan chiqarildi va Sovet tangalari paydo bo'ldi. Shunday qilib, rus tangalari tarixini o'rganish orqali nafaqat iqtisodiy taraqqiyot, balki siyosiy, madaniy va texnologik o'zgarishlarni ham ko'rish mumkin. Har bir tanga o'z davrining "guvohi" bo'lib, bugungi kunda arxeologlar, tarixchilar va numizmatlar uchun bebaho manba hisoblanadi.

Xulosa

Rus tangalari nafaqat moliyaviy vosita, balki tarixiy, siyosiy va madaniy jarayonlarning aksidir. Ularning shakllanishi va rivojlanish tarixi orqali biz Rus davlatining iqtisodiy tizimi, tashqi savdo aloqalari, siyosiy mustaqilligi hamda madaniy o'ziga xosligini chuqurroq anglaymiz. Dastlab xorijiy tangalardan foydalanilgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan o'z tangalarini zarb etish rus davlatchiligining mustaqil rivojlanayotganidan darak berdi. Kiev Rusi davrining oltin va kumush tangalari, Moskva Knyazligining markazlashgan pul tizimi, Pyotr I islohoti asosidagi zamonaviy tangabozlik va Rossiya imperiyasining san'at darajasiga yetgan tangalari — bularning barchasi rus numizmatikasining boy tarixidan dalolat beradi. Har bir davr o'zining siyosiy hokimiyatini tangalar orqali ifodalagan. Hukmdorlarning portretlari, davlat ramzlari, diniy va harbiy timsollar tangalarning dizaynida o'z aksini topgan. Bu esa ularni oddiy pul birligidan ko'ra ko'proq — tarixiy hujjatga aylantiradi. Bugungi kunda rus tangalari nafaqat muzeylarda, balki arxeologik qazilmalar, ilmiy tadqiqotlar va numizmatik kolleksiyalar orqali ham o'rganilmoqda. Ularning har biri o'z davrining hikoyasini so'zlaydi. Shuning uchun rus tangalarini o'rganish — bu tarixga, iqtisodga va san'atga bo'lgan chuqur hurmatdir. Bu yo'nalishda qilinadigan har bir tadqiqot kelajak avlodlarga o'tmishni anglashda muhim kalit bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fedorov-Davydov, G. A. (2002). *Russkie drevnosti: Monetnoe delo Drevnei Rusi*. Moskva: Nauka.
2. Spasskiy, I. G. (1970). *Russkaya monetnaya sistema*. Leningrad: Nauka.
3. Golenko, K. A. (2010). *Istoriya denezhnogo obraşeniya Rossii*. Moskva: Yurayt.

4. Petrov, A. V., & Ivanov, V. N. (2015). Numizmatika: Uchebnik dlya vuzov. Sankt-Peterburg: Piter.
5. Rybakov, B. A. (1981). Remeslo Drevney Rusi. Moskva: Nauka.
6. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2023). RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA RAQAMLI IQTISODIYOT SIYOSATI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 294-298.
7. Muratovich, M. F., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 237-240.
8. Axadjon o'g'li, A. A. (2024). MAMLAKAT IQTISODIYOTINING O 'SISHIDA FDI NING ROLI. University Research Base, 691-694.
9. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2024). O 'ZBEKISTON KELAJAGINI SHAKLLANTIRISHDA JSTNING HAL QILUVCHI ROLI: MINTAQALAR BO 'YICHA BARQAROR VA INKLYUZIV RIVOJLANISH. University Research Base, 498-502.
10. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali.
11. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali.
12. Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 290-293.
13. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O 'RNI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 271-273.
14. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 333-338.
15. Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 60-64.
16. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 159-162.
17. Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO 'G 'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 304-309.
18. Azamjon o'g'li, U. A., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 1, 73-75.

19. Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 310-313.
20. Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI: SUN'IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 65-71.
21. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282, 1, 200.
22. Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(1), 113-118.
23. Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOMIY MOLIYA BARQARORLIK OMILLARI: EKONOMETRIK TAHLILLAR VA DALILLAR. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 74-94.
24. Tursunboy o'g'li, N. J., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo 'lish uchun uzoq yo 'li va xitoy tajribasi. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 1, 43-47.
25. Акабирходжаева, Д. Р., & Абдуллаев, А. А. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА. Экономика и социум, (11-1 (126)), 729-739.
26. Akabirxodjayeva, D., & Abdullayev, A. (2024). TEXNOLOGIK INNOVATSIYALARNING JAHON MOLIYA BOZORINING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 89-96.
27. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ISLOM MOLIYASI. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 188-190.